

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Геревича Михайла Олександровича на тему: «Внесок А. І. Волошина у розвиток політичної та філософсько-правової думки на західно-українських землях у перш. пол. ХХ ст.» на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

17 серпня 2021 року

Обґрунтування вибору теми дослідження. Для всіх сучасних галузей права та юридичної науки загалом вагоме значення має поглиблене вивчення кращих зразків правової думки України періоду національного відродження, становлення української політичної нації та активних державотворчих процесів (друга половина ХІХ ст. – перша ХХ ст.). У цьому тривалому складному процесі, для якого характерні, зокрема, такі непересічні феномени та явища державотворення на західних українських землях, як Гуцульська Республіка і руські (українські) ради 1918–1919 рр., Карпатська Україна 1938–1939 рр., дуже вагоме місце займає творча спадщина і суспільна діяльність одного з вітчизняних просвітників, ідеологів і практиків незалежної Української держави Августина Волошина (1874–1945). Його оригінальні, нестандартні, прагматичні погляди насамперед якнайкраще відображали тогочасні ментальні риси закарпатських українців, політичну атмосферу і правову ситуацію, в якій перебував рідний край – Закарпаття, що динамічно переживав прискорену етнополітичну і державно-правову трансформацію, особливо в історично напружений період між двома світовими війнами.

Попри значні зусилля науковців різних поколінь, зокрема фахівців з історії вчень про державу і право, на сьогодні є відсутніми комплексні спеціальні дослідження з окресленої проблематики. Водночас виділяється невелика група критиків, передусім серед гуманітаристів (істориків і політологів) з України і сусідніх країн, які, переважно в руслі «альтернативної історії» та з пропагандистських міркувань надто довільно, фрагментарно та вкрай упереджено розглядають окремі дискусійні аспекти багатоманітної та

різнобічної спадщини А. Волошина як людини, громадянина, священника, педагога, вченого, політика.

Глибинний комплексний аналіз внеску А. Волошина у політичну та філософсько-правову думку України зумовлений необхідністю переосмислення правової парадигми української державності, оновлення сучасної політичної та правової еліти, формування національно-патріотичної свідомості громадян, підвищення рівня правової культури, вдосконалення організаційно-правових засад вітчизняної освітньої та наукової сфери.

Серед авторів ґрунтовних наукових і науково-популярних праць, в яких певною мірою аналізуються політичні та правові погляди А. Волошина, його суспільна діяльність і внесок в українське державотворення, слід виділити таких дослідників, як: В. Бірчак, М. Бращайко, В. Гренджа-Донський, А. Штефан, П. Кукурудза, А. Кущинський, В. Лар, П. Стерчо, С. Яковенко, Д. Бандусяк, О. Мишанич, П. Чучка, Т. Беднаржова, Ю. Балега, В. Худанич, О. Довганич, О. Хланта, В. Бедь, В. Туряниця, М. Зимомря, І. Чаварга, В. Задорожний, О. Богів, М. Токар, С. Віднянський, М. Вегеш, М. Кляп, В. Тарасюк, Д. Бендас, І. Дацків, Л. Ньорба, Т. Сабадош, Н. Грибенюк, П. Федака, С. Федака, В. Габор, Р. Офіцинський, С. Бобела, А. Машкаринець-Бутко та ін. Тим часом, залишаються малодослідженими і маловідомими погляди А. Волошина щодо державно-правового становища міжвоєнного Закарпаття, правового статусу об'єднань громадян та правовідносин у сфері освіти. Також, практично залишається поза увагою питання доцільності імплементації його концепцій у сучасних українських політико-правових реаліях. Тому вкрай необхідно звернути увагу на усунення зазначених прогалин, що й становить актуальність даного історико-правового дослідження.

Зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Запропоноване дисертаційне дослідження є складовою частиною ширшого наукового напрямку в рамках ініціативної комплексної теми «Трансформація політико-правової системи країн Центральної та Східної Європи: гносеологічний та практичний аспект» (номер державної реєстрації 0119U101973), що системно, послідовно й ретельно протягом останніх років розробляється науково-педагогічними працівниками кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Мета і завдання дослідження. Метою даного дослідження є комплексна реконструкція та повноцінне представлення поглядів А. Волошина з теорії та історії держави і права, його внеску в історію політичних і правових учень з позицій доцільності й практичної можливості імплементації окремих ідей, концепцій та положень у багатогранному процесі державного будівництва сучасної України, зокрема в законотворенні та державному управлінні.

Для досягнення цієї мети поставлені такі наукові завдання:

– визначити напрямки, якісний стан і ступінь наукової розробки проблематики, що стосується різних аспектів життя і діяльності А. Волошина та його правових поглядів;

– окреслити, верифікувати і конкретизувати джерельну базу дослідження з огляду на особистий внесок А. Волошина у правову думку України;

– відстежити суспільні, економічні, національно-політичні та соціально-психологічні умови, які визначальним чином вплинули на еволюцію політико-правового світогляду А. Волошина;

– з'ясувати концептуальні підходи й публічні оцінки А. Волошина щодо політичного і правового становища Підкарпатської Русі як адміністративно-політичної одиниці Чехословацької Республіки;

– здійснити системний аналіз особистого внеску А. Волошина у державотворчі процеси в Карпатській Україні від здобуття нею автономії в складі федеративної Чехословаччини до проголошення незалежної держави;

– охарактеризувати сутність та особливості суджень і підходів А. Волошина щодо правового статусу громадських організацій та їхнього впливу на розвиток держави і суспільства;

– розглянути роль і місце політичних партій у правовій системі суспільства та в реальних умовах державного будівництва відповідно до теоретичних конструкцій та прикладних завдань, що відображені в працях А. Волошина;

– показати витоки, суть, специфіку, взаємопов’язаність поглядів А. Волошина на правовідносини у сфері освіти через критичне осмислення і перспективне проєктування ним статусу інтелігенції у суспільстві та державі;

– детально проаналізувати структуру, зміст, спрямування ідей, програм, концепцій, планів А. Волошина щодо втілення освітньої політики незалежною Українською державою на сучасному етапі.

Об’єкт дослідження – ідейно-теоретична спадщина, суспільно-громадська, соціально-професійна і державно-правова діяльність Августина Волошина.

Предмет дослідження – правові погляди на важливі питання розвитку держави і суспільства та конкретний персональний внесок Августина Волошина в українське державотворення.

Хронологічні межі дисертації охоплюють останню третину XIX – першу половину XX ст., на які припадає період життя, творчості та активної політико-правової діяльності Августина Волошина. У межах цих хронологічних рамок встановлено впливи широкого спектру історичних чинників, філософських, політичних і правових учень, концепцій та доктрин на особистість А. Волошина, його професійну та соціальну діяльність і творчу спадщину.

Методи дослідження. Невід’ємною частиною методологічного інструментарію пропонованої дисертації слугує взаємопов’язана сукупність філософських, загальнонаукових і спеціальних наукових методів. Так, за допомогою продуманої системи філософських методів всебічно розглянуто зазначену проблему в усій динаміці її розвитку, обґрунтовано закономірності та особливості становлення світогляду А. Волошина, його поглядів на актуальні та важливі аспекти розвитку держави і права (загалом і в конкретно визначених сферах і галузях) (підрозділи 1.1, 1.2). *Діалектичний метод* найперше використано для виокремлення, вивчення й аналізу генези та трансформації політичних переконань і правових поглядів А. Волошина (підрозділи 2.1, 3.1).

Застосовано також різноманітні загальнонаукові та спеціальні наукові методи, що властиві для подібного виду наукових досліджень. Зокрема, за допомогою *логічного методу* встановлені концептуальні засади підходів

А. Волошина до головних складових проблеми державно-правового становища міжвоєнного Закарпаття (підрозділи 2.1, 2.2). Використовуючи формально-логічний прийом узагальнення, вдалося оптимально сформулювати як загальні висновки до дисертаційної роботи, так і за всіма розділами. *Порівняльно-правовий метод* застосовано задля ґрунтовного вивчення наукових здобутків із цієї проблематики та джерельної бази дослідження (підрозділи 1.1, 1.2). З метою класифікації послідовних етапів і періодів творчої діяльності А. Волошина у межах з'ясування теоретичних аспектів розвитку правовідносин у сфері освіти використано *системно-структурний метод* (підрозділи 4.1, 4.2). *Функціональний метод* сприяв об'єктивному визначенню ролі та місця громадських організацій та політичних партій, покликаних відповідно до ідей А. Волошина невідкладно розвинути стратегічні і тактичні перспективи українського національного державотворення (підрозділи 3.1, 3.2).

З урахуванням наявних вимог біографічного методу проаналізовано життєвий шлях А. Волошина (підрозділ 1.2). Натомість, оприлюднені джерела і документи вивчалися цілком резонно за допомогою методу текстології (підрозділ 2.1). *Історико-ситуаційний метод* належно посприяв усебічному виявленню впливів конкретних історичних ситуацій на мотивацію суспільної діяльності А. Волошина у різні періоди його життя (підрозділ 2.2), а *метод інтенціоналізму* слугував правильному акцентуванню на його намірах реалізувати за сприятливих обставин ґрунтовно розроблені концепції та практичні заходи з освітньої політики Української держави (підрозділ 4.2).

Теоретичну основу роботи становлять ідейні, смислові та пізнавальні положення, відображені в тематичних працях провідних вітчизняних і зарубіжних учених – авторитетних фахівців із теорії та історії держави і права, історії політичних і правових учень, політичної та правової думки України, а **джерельною базою** (емпіричною основою) дисертації послужили передовсім твори Августина Волошина, що оприлюднені ним за життя у різноманітній періодиці, їх окремі видання (наукові, науково-популярні, мемуарні та публіцистичні праці) – прижиттєві та після його смерті, а також архівні матеріали та опубліковані документи, що повною мірою стосуються

різнобічних досягнень А. Волошина як освітнього, релігійного, культурного, громадського і державного діяча.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає у тому, що запропонована наукова робота є першою дисертаційною працею, в якій комплексно досліджено внесок Августина Волошина в правову думку України. Зокрема, в дисертації

вперше:

– запропоновано триблокову структуру історико-правового дослідження всієї творчої спадщини Августина Волошина, яку найдоцільніше, найоптимальніше вивчати і популяризувати через призму його підходів щодо проблемних питань: 1) державно-правового становища регіону (краю); 2) правового статусу об'єднань громадян; 3) правовідносин у сфері освіти;

– на основі опрацьованих публікацій А. Волошина встановлено його погляди на об'єднання громадян (громадські організації та політичні партії), статус інтелігенції у контексті суспільної місії та призначення національної політичної еліти, яка націлена на стійке утвердження української державності та поступове вирішення наявних проблем і конфліктних ситуацій державно-правового характеру через відродження національних традицій та на гуманістичній основі християнського світогляду;

– переосмислено значення творчої спадщини А. Волошина з огляду на можливість повноцінної адаптації її до сучасних політичних і правових реалій, зокрема, аксіологічно важливими і на сьогодні є розроблені ним концепції територіального, регіонального і локального патріотизму – для визначення сучасної правової політики України щодо загроз територіальної цілісності, а також досвід локального державотворення періоду Карпатської України – для належного формування оборонної стратегії, засад національної безпеки, розвитку освітньої сфери сучасної Української держави;

удосконалено:

– методологію дослідження політичних і правових поглядів А. Волошина, передусім інтерпретації та розуміння правових оцінок, зроблених ним стосовно державно-правового становища міжвоєнного Закарпаття в складі

Чехословацької Республіки, на принципах детермінізму та еволюційного розвитку суспільства і держави;

– науково-реконструктивні підходи і прийоми щодо встановлення впливу суспільного і професійного середовищ на світогляд А. Волошина, його погляди на правовідносини у сфері освіти;

– науково-теоретичні засади щодо виявлення витоків, передумов політичних і правових ідей, експертних оцінок життєздатності настанов і постулатів А. Волошина при проектуванні ним законодавчих засад освітньої політики Карпатської України;

набули подальшого розвитку:

– положення про пошуки і розуміння бажаних форм державного режиму, устрою та правління відповідно до поглядів А. Волошина про Підкарпатську Русь як адміністративно-політичну одиницю у складі Чехословацької Республіки, виходячи з його бачення конституційних гарантій її особливого самоврядного статусу (автономії);

– висвітлення концептуальних ідей, підходів, структур щодо об'єктивного відображення ролі А. Волошина як державного діяча (депутата Чехословацького парламенту, прем'єр-міністра автономного уряду Підкарпатської Русі / Карпатської України, президента незалежної держави Карпатська Україна);

– теоретичні та емпіричні підходи, прийоми, методики щодо вивчення правової ситуації на Закарпатті в жовтні 1938 – березні 1939 рр. (від здобуття автономії до проголошення незалежної держави) – в динамічний історичний період, на який припадають найбільш значимі досягнення у політичній та правотворчій діяльності А. Волошина.

Практичне значення одержаних результатів полягає найперше в тому, що сформульовані у роботі висновки, положення і практичні рекомендації стосуються актуальних і невідкладних проблем політичної та правової систем сучасної Української держави, зокрема оновлення, реформування й удосконалення її політичної та правової систем відповідно до вимог і завдань євроатлантичного та євроінтеграційного вибору.

Положення, результати і висновки здійсненого дисертаційного дослідження можуть бути використані у:

– правотворчій сфері – при розробці нормативно-правових актів із питань освітньої політики України, наприклад, шляхом підготовки, ухвалення і запровадження в освітнє законодавство морально-духовних засад регулювання освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, закладах фахової передвищої освіти, закладах вищої освіти;

– науково-дослідній діяльності – для подальших політичних та філософсько-правових досліджень, присвячених аналізу актуальних питань творчої спадщини А. Волошина, в тому числі його поглядів на державотворчі процеси;

– навчальному процесі – для розробки і підготовки підручників, навчальних посібників, інших навчальних видань, а також при викладанні в закладах вищої освіти України таких навчальних дисциплін, як: «Історія політичних та правових учень», «Історія держави і права України», «Теорія держави і права», «Філософія права», «Історія філософії права».

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційної роботи належно оприлюднені та отримали позитивну оцінку на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Про здійснені узагальнення та результати наукового дослідження дисертант одноосібно доповідав на наукових і науково-практичних форумах різних рівнів, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Харків, 2021 р.).

Структура та обсяг дисертаційної роботи складаються з анотації, вступу, чотирьох розділів, що охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 7 наукових працях, серед яких 4 статі, розміщені у виданнях, включених МОН України до

переліку наукових фахових з юридичних наук, 1 стаття – у зарубіжному науковому періодичному виданні (Польща), 2 тези – у збірниках (наукових доповідей), оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію матеріалів дисертації:

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Геревич М.О. Історіографія досліджень постаті Августина Волошина в українській науці. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2021. № 1(37). С. 80-84.
2. Геревич М.О. Правові погляди А. Волошина на Підкарпатську Русь як адміністративно-політичну одиницю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 107-113.
3. Геревич М.О. Державотворча роль Августина Волошина у здобутті незалежності Карпатської України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 4. С. 168-173.
4. Геревич М.О. Особливості правового статусу та вплив на розвиток держави і суспільства громадських організацій у працях А. Волошина. *Правова позиція*. 2021. №1(30). С. 120-124.
5. Геревич М. О. Правовий аспект діяльності політичних партій першої половини ХХ століття у працях А. Волошина. *Правові новели. Науковий юридичний журнал*. 2021. № 13. С. 179-185.

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Геревич М.О. Відома і архівна спадщина Августина Волошина: основні творчі напрями. *Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 27–28 березня 2020 р. Запоріжжя : Запорізька міська Громадська організація «Істина», 2020. С. 21-26.
7. Геревич М.О. Особливості правовідносини у сфері освіти у дослідженнях А. Волошина. *Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 22–23 січня 2021 р. Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2021. С. 5-11.

Основні наукові результати дисертації висвітлені у п'ятьох наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації (пункти 1-5 вищенаведеного списку публікацій здобувача за темою дисертації та відомостей про апробацію матеріалів дисертації). Дисертація **відповідає** вимогам, передбаченим пунктом 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії на предмет кількості наукових публікацій, повноти опублікування результатів дисертації, що виконані здобувачем особисто; публікацій у співавторстві не міститься.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація подана у вигляді спеціально підготовленої кваліфікаційної наукової праці на правах **рукопису**. Дисертаційне дослідження написано з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Спільне викладення в дисертації матеріалів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість і доступність їх сприйняття.

Результати перевірки роботи на академічний плагіат. У ході перевірки дисертаційних запозичень матеріалу без посилання на відповідне джерело не виявлено. Перевірка проводилася сертифікованою програмою Unichesk. Рівень текстових збігів є незначним. Виявлені за допомогою програми Unichesk текстові співпадіння (цитування) мають посилання на першоджерела, внесені до списку використаної літератури. Запозичення (співпадіння) в тексті не мають ознак плагіату. Робота визнається самостійною та рекомендується бути допущеною до захисту.

Результати дисертації апробовано на засіданні фахового семінару № 1 від 17.08.2021 р. За результатами засідання фахового семінару ухвалено затвердити позитивний висновок рецензентів щодо рекомендації по захисту в спеціалізованій вченій раді дисертаційної роботи Геревича Михайла Олександровича на тему «Внесок А. І. Волошина у розвиток політичної та філософсько-правової думки на західно-українських землях у перш. пол. ХХ ст.» на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Дисертаційна робота **рекомендована до захисту** у спеціалізованій Вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

професор кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

доктор юридичних наук, професор

М. В. Савчин

Рецензент:

доцент кафедри теорії та історії держави і права

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

кандидат юридичних наук, доцент

Т. П. Попович

17.08.2021 р.

Підпис д. ю. н. , проф. М. В. Савчина,

к. ю. н., доц. Т. П. Попович засвідчує

Вчений секретар ДВНЗ «УжНУ»

О. О. Мельник